

INSONLARDA TEMPRAMENT TURLARI

Ro'ziyeva Albina Ikrom qizi

Termiz davlat pedagogika institute talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada insonlardagi temprament turlari hamda ulardagi emotsional-xissiy munosabat shakllarining tomonlarini ko'rsatish.

Kalit so'zlar: xolerik, sangvinik, flegmatik, melanxolik, xarakter, munosabat.

Albatta insonlarning tarbiyasi, xulqi odobi ota-onasiga bog'liq. Biz bilamizki bolaning shakllanishiga irsiyat, muhit, tarbiya ta'sir ko'rsatadi. Uning shakllanib borishidagi jarayonlar shu narsalarga bog'liq desak adashmaymiz. Insonning eng muhim jihati bu uning tempramenti. Butun boshli insonlarda 4 ta temprament turlari shakllangan. Birinchi o'rinda temprament nima degan savolga javob beramiz. Temprament-shaxs faoliyati va xulqining dinamik va emotsional-xissiy tomonlarini xarakterlovchi. Galen fikricha temprament mo'tadil qismlar munosabatini takomillashtirish ma'nolarida keladi.

Xolerik "saffa", "zahar" ma'nosida keladi. Jahldor, qat'iyatli, ma'suliyatli, xarakterchan ularning e'tiborini jalb qilish mushkuldir.

Sangvinik "qon" degan manoda keladi. Quvnoq, o'zlariga ishonuvchan, nutqi ravon, xarakterligi yengil, tez zerikuvchan.

Flegmatik ma'nosi "balg'am" kishining tinch va xarkersizligini bildiradi. Hayot yuli tekis, ravon, shoshilmasdan harakat qiladigan kamgap inson.

Melanxolik "qora safao" ma'nosini bildiradi. Passive, xayolparast, nutqi past va sekin, ochiq ayta olmaydigan inson.

Mana biz har bir temprament egalarga qisqacha tarif berib o'tik. Bu hislatlar birinchi o'rinda qondan utadi albatta. U tezkor yoki, sekinligini ham bu tempramentga bog'liq. Xolerik insonlar judayam tezkor, ularni nutqidan ham bilib olishimiz mumkin. Ularning yurishlari ham tez. Ular boshqacha ajralip turadi, ya'ni boshqa temprament turlaridan. Sangvinik esa judayam sh'ox. Ular ham gapirip ham kuladigan inson. Shiddatli, mahoratli ejanligi bilan ajralip turadi. Flegmatik insonlar gapirishlari ham tez ham emas judayam sekin ham emas. Ular og'ir bosiqlik bilan ajralib turadi. Melanxoliklar esa aksincha, judayam sekin, hayotga befarq insonlar. Hozir aytib o'tgan jihatlarimiz insonlarning gapirish nutqi. Faqat gapirishda emas, balki ular ovqatlanishda yurish turishda barcha xususiyatlarda bilinadi.

Temperament - bu insonning tugʻma fazilatlari, uning psixologik jarayonlarining tezligini belgilaydi. Har bir insonning oʻziga xos feʼl -atvori bor, shuning uchun biz hammamiz tashqi sharoitlarga har xil munosabatda boʻlamiz. Baʼzi hodisalarga munosabat uchun faqat temperament javobgardir. Aytish mumkinki, temperament insonning xarakterini, uning individualligini shakllantiradi va tanani kognitiv jarayonlar bilan bogʻlaydigan muhim komponent hisoblanadi. Oʻylab koʻraylik temperament nimaga biqlim sharoitlari... Ehtimol, hamma janubiy aholisi shimoliy mamlakatlar aholisiga qaraganda tez -tez portlovchi xolerik temperamentga ega ekanligini payqagan. Hayot tarzi. Uyqusizlik va notoʻgʻri ovqatlanish, tungi ish va spirtli ichimliklarni suiisteʻmol qilish vaziyatni oʻzgartirishi mumkin. Yoshi. Asta - sekin odamning gormonal fonini oʻzgartiradi. Masalan, yillar davomida sodir boʻladigan testosteron darajasining pasayishi energiyaning pasayishiga, tajovuzkorlikka va etakchilik fazilatlarining zaiflashishiga olib keladi. Bundan tashqari inson tugʻilgan yilga ham bogʻliq boʻlishi mumkin. Tadqiqotchilar yozda tugʻilganlarning kayfiyati tez oʻzgarishi, bahorda tugʻilganlar ijobiy kayfiyatda boʻlishlari va "qish odamlari" unchalik asabiy emasligini, lekin depressiyaga moyil boʻlishini payqashdi. Afsuski, bu faktning ilmiy tasdigʻi ham, izohi ham yoʻq.

Temperament - insonning tugʻma muhim psixofiziologik xususiyati. Koʻp jihatdan, odamning xarakteri va xulq -atvori unga bogʻliq. Hatto tugʻilishdan oldin ham uni oʻzgartirish yoki dasturlash mumkin emas. Lekin faoliyat turini tanlashda temperamentni hisobga olish juda muhimdir. Hatto B.M.Teplov ham, odamlarning temperament xususiyatlariga qarab, harakatlarning yakuniy natijasi bilan emas, balki natijalarga erishish yoʻli bilan farqlanishiga eʻtibor qaratdi. Ushbu gʻoyani ishlab chiqishda, bir qator mahalliy tadqiqotchilar harakatlarning bajarilish uslubi va temperament xususiyatlari oʻrtasidagi bogʻliqlikni aniqlash maqsadida tadqiqotlar olib borishdi. Bu tadqiqotlarda individual faoliyat uslubi, asosan, asab tizimining turiga qarab, natijaga erishish yoki muayyan muammoni hal qilish usuli sifatida qaraldi. Temperament bilan xarekter umuman boshqacha. Biz ikkalasini ajratib olishimiz zarur.

M.Teplov ham, odamlarning temperament xususiyatlariga qarab, harakatlarning yakuniy natijasi bilan emas, balki natijalarga erishish yoʻli bilan farqlanishiga eʻtibor qaratdi. Ushbu gʻoyani ishlab chiqishda, bir qator mahalliy tadqiqotchilar harakatlarning bajarilish uslubi va temperament xususiyatlari oʻrtasidagi bogʻliqlikni aniqlash maqsadida tadqiqotlar olib borishdi. Temperament turlarini oʻrganish psixologlarga odamning ruhiy jarayonlari maʼlum bir ritmda davom etishini, his - tuygʻularni har xil darajada ifodalash mumkinligi va harakatlarning energiyasi ham boshqacha degan xulosaga kelishlariga yordam berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. U Mekhriniso "The use of creative games in the educational process in preschool education" Web of Scientist: International Scientific Research Journal <https://wos.academiascience.org>. Published: May 19, 2022
2. M Umarova "MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI AXLOQIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHNING O'ZIGA XOSLIGI" Журнал естественных наук, 2022/8/25 <https://phys-tech.jdpu.uz/index.php/natscience/article/view/6538>
3. M Umarova "PRINCIPLES OF COMMUNICATION CULTURE DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN" Conferencea, 2023/3/7
4. U Mehriniso "BOLALARDA EKALOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH" TADQIQOTLAR, <http://tadqiqotlar.uz/index.php/01/article/view/526/505> 11-son_1-to'plam_Aprel-2023
5. MI qizi Umarova "PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN'S PHYSICAL AND MENTAL DEVELOPMENT IN RULED GAMES" Educational Research in Universal Sciences, 295-297 2023.5.24 <http://erus.uz/index.php/er/article/view/2352>
6. M Umarova, A Ro'ziyeva "MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TASVIRIY FAOLIYATNING AHAMIYATI" Наука и инновация, 2023 1(6), 33–35 <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/14283>
7. MI qizi Umarova "RIVOJLANTIRUVCHI O 'YIN TEXNOLOGIYASI VA UNING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING JISMONIY VA RUHIY RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI" Educational Research in Universal Sciences, 1172-1176 2023.6.16 <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3037>
8. MI kizi Umarova "DEVELOPMENTAL GAME TECHNOLOGY AND ITS IMPORTANCE IN THE PHYSICAL AND MENTAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN" Educational Research in Universal Sciences 196-198 2023.7.27 <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3368>
9. MI qizi Umarova "QOIDALI O'YIN MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING UYG 'UN RIVOJLANISHI VOSITASI SIFATIDA" Educational Research in Universal Sciences 193-195 2023.7.27 <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3366>